

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертаційне дослідження

Горбачової Валерії Вадимівни

ЖИВОПИС ІНДІЇ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ ДОБИ: ХУДОЖНІ ЕКСПЕРИМЕНТИ, ОБРАЗНО-ПЛАСТИЧНА СТРУКТУРА

Спеціальність 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Галузь знань 02 – Культура і мистецтво

представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)

Науковий керівник – Соколюк Людмила Данилівна,

член-кор. НАМУ, доктор мистецтвознавства, професор

Ступінь актуальності теми дослідження.

Представлене до захисту дисертаційне дослідження присвячене аналізу розвитку національної мистецької школи Індії з кін. XIX до кін. XX століття — періоду, коли країна, а разом з нею і митці, активно реагують на колоніалізм, відшукуючи самобутність та самостійність. Аналізована наукова робота сконцентрована на ґрунтовному і всебічному дослідженні індійської живописної школи, зосереджуючись на декількох поколіннях митців — від прихильників академізму до авангардних та постмодерних пошуків окремих індивідуалістів. Варто відзначити прагнення авторки зробити максимально комплексний аналіз процесів, охоплюючи у дослідженні також процеси трансформації художньої освіти, від шкіл з європейською системою освіти до приватних закладів та об'єднань. Обрана дисертанткою проблематика та ракурс наукової розвідки є актуальними з огляду на недостатню вивченість цих процесів в сучасному мистецтвознавстві та потребу в комплексних індологічних мистецтвознавчих дослідженнях. Крім того, авторка наголошує на потребі формування нової науково-дослідницької парадигми аналізу живопису Індії, вільної від колоніальних стереотипів. Важливим і цінним у дослідженні є висвітлення зв'язків та послідовності мистецьких процесів, формування національної школи Індії, з аналізом відповідних технік та технологій, стилістичних та сюжетних пошуків.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційне дослідження здобувачки виконане на кафедрі теорії і історії мистецтв Харківської державної академії дизайну і мистецтв в межах держбюджетної теми «Сучасні проблеми українського мистецтвознавства в контексті європейських студій» (державний реєстраційний номер 0117U001521) та згідно з її планом наукової роботи над темою «Історико-теоретичні аспекти українського мистецтвознавства доби постмодернізму: універсальне й специфічне» (протокол № 12 від 22.02.2022).

Достовірність та обґрунтованість наукових результатів дисертації базується на аналізі, опрацюванні, систематизації наявних наукових та літературних джерел, що дало можливість сформулювати нові наукові положення та висновки. Структура дисертації є переконливою та побудована в логічній послідовності, об'єкт, предмет, мета та завдання роботи чітко фіксують коло досліджуваних питань. Дисертанткою застосований широкий комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Наукові результати з обраної теми підтверджено ґрунтовною роботою здобувачки з низкою інституцій, а саме в Британській бібліотеці, онлайн джерелами Університетської бібліотеки Гайдельберга, у віртуальній бібліотеці Індійського культурного порталу, та з колекцією оцифрованих документів Asia Art Archive («Азія арт аркайв»), Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка, оцифрованими матеріалами Делійської мистецької галереї у Нью-Делі, Національної галереї сучасного мистецтва у Нью-Делі.

Положення дисертаційного дослідження значною мірою апробовані на 13 міжнародних та всеукраїнських конференціях. Об'єкт, предмет та обрана проблематика дослідження відповідають паспорту спеціальності 023 – образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

Отже, поставлене в дисертаційній роботі наукове завдання щодо дослідження живопису Індії, експериментів та образно-пластичної структури творів індійських митців у період з кін. XIX та протягом XX століття повністю виконано.

Достовірність і новизна отриманих результатів.

Дисертаційна робота, отримані висновки, нові теоретичні положення є результатом самостійних досліджень здобувачки, демонструють високий рівень обґрунтованості та об'єктивності. У роботі фахово проаналізовано джерельну базу дослідження, розглянуті праці провідних науковців з обраної проблематики.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, дисертанткою *вперше* проаналізовано і введено до наукового обігу низку нових імен та творів, що доповнюють та деталізують досліджувані процеси; досліджена творчість індійських мисткинь у контексті розвитку живопису Індії протягом колоніального періоду, а також після здобуття країною незалежності у 1947 році; систематизовано матеріали з теми, в тому числі з зарубіжних архівів. Розкрито регіональні особливості новаторських тенденцій в живописі означеного періоду; простежено авангардні традиції у таких митців, як Дж. Рой, М. Парех, Н. Малані, Л. Крішна. Також було *уточнено і доповнено* аналіз функціонування в індійському мистецтві протягом ХХ ст. європейських авангардних тенденцій, а також активну взаємодію окремих індійських митців з європейським мистецьким середовищем; зокрема дослідження надає розуміння незалежності засад індійського мистецтва, що ставилися під сумнів у наукових дослідженнях перш. пол. ХХ століття. В дисертації *набуло подальшого розвитку* аналіз особливостей співіснування академічного мистецтва та розвитку національного відродження з орієнтацією на традиційні види мистецтва. Усі наукові результати дослідження отримані автором особисто, а опубліковані наукові праці є одноосібними публікаціями дисертантки.

Практичне значення результатів дослідження.

Основні положення дисертації можуть бути використані при розробці навчальних курсів, лекцій з різних дисциплін, зокрема «Історії східного мистецтва», «Історії східної культури». Матеріали даної наукової розвідки можуть застосовуватись для подальших наукових сходознавчих досліджень індійського мистецтва ХХ – ХХІ століть та стати основою монографічного видання. Теоретичні напрацювання В.Горбачової можуть бути корисними для широкого кола фахівців — мистецтвознавців, художників-практиків, культурологів, краєзнавців, музейних та галерейних працівників, відповідно результати дослідження можуть використовуватись у підготовці посібників, підручників, каталогів, альбомів, екскурсійних програм тощо.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам.

Дисертаційне дослідження В.Горбачової «Живопис Індії постколоніальної доби: художні експерименти, образно-пластична структура» є самостійною науковою працею, яка виконана з дотриманням принципів академічної

доброчесності. Дана наукова розвідка не містить елементів фабрикації, компіляції, плагіату та запозичень. Використані в роботі ідеї, результати та положення інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, а також додатків. Структура роботи послідовна та логічна, відповідає визначеним на початку роботи завданням.

У вступі обґрунтовано актуальність обрано теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, мету та наукові завдання, теоретичні засади дисертації та джерельну базу, окреслено методологію розвідки, з'ясовано теоретичне та практичне значення результатів, показано апробацію основних положень дисертації.

У першому розділі проаналізовано стан наукового опрацювання теми, систематизовано наявні літературні джерела, переважно іноземні, наведено джерельну базу та обґрунтовано методологію дослідження. Авторка слушно зауважує різницю підходів дослідження в залежності від їх часу та географії, що пов'язано з колоніальними процесами, так дослідження англійців до другої половини ХХ століття найбільше включають компаративних аналізів творів художників Індії, у контексті їх подібності до творів художників-європейців.

Дисертантка також включає в матеріали дослідження періодичні видання першої половини ХХ століття, оскільки вони дозволяють простежити умови до популярності митців та сюжетів, відслідкувати тенденції в розвитку чи відродженні певних технік, а також отримати незаангажовану оцінку митців та критиків, що були свідками мистецьких процесів. Результатом аналізу історіографії теми дисертації стало окреслення напрямків подальшого дослідження порушеної проблематики. Визначною складовою джерельної бази дисертації є твори із зарубіжних збірок, додані до дослідження. Авторка критично вивчає, робить порівняння й об'єктивно підходить до значущості того чи іншого літературного джерела. Усе це дає змогу на основі ретельно перевірених фактів розвинути власне мистецтвознавче дослідження.

У другому розділі простежено як трансформувалось індійське мистецтво під впливом колоніалізму. Авторка аналізує формування мистецьких шкіл та їх освітню програму, яка змінювалась протягом ХІХ століття, що сформувало плеяду художників, що працювали з академічним натуралізмом. Аналіз творів цих митців

дозволив охарактеризувати й тенденції, що панували в першій половині ХХ століття, а саме домінування пейзажу та портрету, деталізація, увага до різноманітності місцевих обрядів, вбрання та обрисів життя, що стають сюжетною основою більшості творів. На ряду з відомою фігурою Р. Варми, дисертантка також звертає увагу на роботи Дж. Гангулі, А. Тріндаді, А. Мюллера, М. Пітавалли та інших, імена, що фігурують в роботах зарубіжних мистецтвознавців, але не відомі українській індології.

Схарактеризоване відображення руху свадеші в мистецьких практиках, що стало потужним поштовхом до відродження національного мистецтва Індії. В даному розділі дисертантка акцентує увагу на тісному зв'язку мистецтва з іншими культурними, політичними та соціальними процесами.

Третій розділ присвячений аналізу творчих здобутків двох фігур — Дж. Роя та Н. Бозе, діяльність яких є важливою віхою у формуванні сучасного індійського мистецтва, а також у концептуальних складових мистецтва Індії. Авторка підкреслює відданість цих митців переосмисленню мистецького наративу в контексті соціокультурного середовища Індії. У розділі 3 встановлено, що період діяльності Н. Бозе та Дж. Роя відзначається сміливим відходом від академічного мистецтва свого часу, та позначений поверненням до простоти та яскравості форм сільського мистецтва. Авторка акцентує, що їхнє прагнення включати місцеві елементи у свої роботи було не просто стилістичним вибором, а свідомим зусиллям подолати прірву між класичним і сучасним, сільським і міським. Роблячи це, вони заклали основу індійському модернізму.

Окрім цього розкрита діяльність жінок-художниць, виокремлені теми та сюжети, які характерні для жіночого мистецтва. Увага до їх робіт — це не лише питання художнього дослідження, але й суттєвий аспект розуміння та переформатування наративу в сучасному мистецтві Індії. Звернення дослідниці до згаданої теми є цінним та ключовим з кількох причин — вирішення історичного дисбалансу у репрезентації, зосередження уваги на осмисленні актуальних соціальних проблем, робота з травмою.

Четвертий розділ присвячений індійському мистецтву другої половини ХХ століття, а саме постмодерним пошукам мистецьких об'єднань, серед яких Калькуттська школа та поселення Чоламандал, розкриваються авторські методики мистців. Авторка зауважує, що цей період характеризується навмисним

змішуванням традиційної індійської естетики з глобальними художніми впливами. Цей синтез є не простим зіставленням, а свідомим діалогом між корінним і глобальним, результатом якого є мистецтво, яке долає географічні кордони.

Авторка цілком переконливо зазначає, що індійські митці періоду постмодерну ведуть критичний діалог із минулим, пропонуючи нові перспективи та ідеї, переосмислюють міфологічні історії, піддають сумніву історичні події чи руйнують культурні стереотипи.

Висновки дисертаційного дослідження логічно структуровані, послідовно представляють отримані результати та відповідають окресленим науковим завданням.

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи.

Наукові результати дисертаційного дослідження висвітлені у чотирьох наукових публікаціях здобувачки, включених на дату опублікування до переліку фахових видань України (одна стаття у співавторстві), одна стаття в іноземному науковому періодичному виданні держави, яка входить до Європейського Союзу. Основні положення дослідження апробовані на тринадцяти наукових конференціях.

Таким чином, наукові результати, викладені в дисертації, повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувачки та відповідають вимогам п.8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44.

Мова та стиль викладення результатів

Дисертаційна робота написана українською та побудована за чіткою структурою. Стиль і рівень викладу матеріалу доступний, професійно грамотний і відповідає вимогам до написання дисертаційних досліджень.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи актуальність, новизну і змістове наповнення дослідження, насиченість тексту фактологічним матеріалом, варто відзначити

цілісність роботи, що не дає підстав для суттєвих зауважень. Зупинимося на окремих дискусійних моментах і рекомендаціях:

1. Одне із завдань дисертаційного дослідження звучить як «проаналізувати діяльність основних акторів індійської живописної сцени протягом другої половини ХХ століття». Можливо, вартувало б підібрати інше формулювання.
2. Говорячи про Бомбейську прогресивну мистецьку групу, дисертантка використовує словосполучення «група прогресивців». В даному випадку ця заміна виглядає невідповідною і не зовсім зрозумілою.
3. Чи є термін художники-джентльмени впроваджений у мистецтвознавчій літературі стосовно індійських митців ХІХ ст.? (С. 32).
4. У тексті дисертації присутні біографічні відступи (часом розлогі) про митців. На нашу думку, їх можна прибрати, адже життєпис митців не є предметом дисертаційного дослідження.
5. Текст дисертаційного дослідження подекуди потребує літературної редакції.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів.

Вважаю, що дисертаційна робота здобувачки ступеня доктор філософії В. Горбачової на тему «Живопис Індії постколоніальної доби: художні експерименти, образно-пластична структура» виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є завершеним науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує поставлене наукове завдання, що має істотне значення для галузі знань 02 «Культура і мистецтво». Дисертація за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в пункті 29 Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. №261 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №283 від 03.04.2019 р. та №502 від 19.05.2023 р., а також п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня

доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувачка В. Горбачова заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри
історії і теорії мистецтва
Львівської національної
академії мистецтв

 Юлія БАБУНИЧ

«_01_» ____02____ 2024 р.

